

ПСИХОЛОГІЧНІ ТА МОРАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕФЕКТИВНОГО СПІЛКУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Єріна В. В.

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

violetta19t28@gmail.com

Актуальність дослідження. У сучасному міждисциплінарному дискурсі спілкування постає як складна психосоціальна взаємодія, яка охоплює не лише передавання інформації, а й глибокі механізми впливу, емоційної залученості, ідентифікації, морального вибору. В умовах зростання комунікативної напруги, поляризації поглядів, воєнної травматизації та загальної дестабілізації норм, постає необхідність глибшого аналізу детермінант, що зумовлюють якість спілкування особистості. Традиційні підходи, орієнтовані на вербальні навички, соціальні ролі або стилі комунікації, не дають вичерпного пояснення тому, чому в одних випадках спілкування сприяє довірі та порозумінню, а в інших – провокує конфлікти, відчуження або маніпуляції. Це вимагає дослідження глибинніших чинників – психологічних (емоційна чутливість, рефлексивність, внутрішня регуляція) та моральних (етичні переконання, ціннісні орієнтири, рівень моральної свідомості), які визначають не зовнішню форму, а сутність комунікативного акту.

Сучасні дослідження підтверджують, що ефективність міжособистісного спілкування значною мірою зумовлена інтеграцією психологічної компетентності з моральною рефлексією [2]. Особистість, здатна до емпатії, рефлексії та розуміння іншого, водночас спирається у спілкуванні на внутрішній моральний кодекс, що регулює її поведінку у сфері міжособистісної взаємодії. Моральна свідомість у цьому контексті постає як механізм інтерпретації та оцінки комунікативних ситуацій, як чинник, що обумовлює вибір формулювань, рівень відкритості, етичність впливу. У роботах сучасних українських авторів моральна

свідомість визначається як структура, що включає когнітивний, афективний та поведінковий компоненти [1], а в дослідженнях моральної самооцінки [4] простежується зв'язок між рівнем морального розвитку особистості та її здатністю до відповідального комунікативного вибору. Відповідно, моральні детермінанти спілкування не є зовнішніми рамками, а внутрішньо засвоєною системою орієнтирів, що задають характер діалогу – відвертого чи агресивного, включеного чи формального, конструктивного чи маніпулятивного.

З огляду на вищезазначене, актуальність дослідження психологічних та моральних детермінант ефективного спілкування полягає в необхідності цілісного осмислення особистості як суб'єкта морально орієнтованої взаємодії. Вивчення цього феномену дозволяє перейти від інструментального розуміння комунікації до її антропологічного та етичного тлумачення – як вияву людяності, свідомої участі, поваги до Іншого. Такий підхід має значення як для глибинної теоретичної рефлексії, так і для прикладних сфер – освіти, психологічного консультування, соціальної роботи, де саме моральна якість комунікації часто визначає її результативність та гуманістичну цінність.

Виклад основного матеріалу. Ефективне міжособистісне спілкування – це не лише технічна компетенція, що передбачає володіння вербальними і невербальними засобами взаємодії, а насамперед якість психологічного і морального розвитку особистості. Такий підхід ґрунтується на переконанні, що комунікація є не тільки способом передавання інформації, а й виявом суб'єктної активності, етичного вибору, внутрішнього смислового поля взаємодії. У цьому контексті стає очевидним, що ефективність спілкування залежить не стільки від формального знання комунікативних стратегій, скільки від здатності особистості усвідомлювати себе як морального агента у комунікативному просторі, брати відповідальність за зміст і наслідки власної мовленнєвої поведінки, бачити Іншого не як об'єкт впливу, а як рівноправного партнера у діалозі. Саме на цьому рівні особистісного розвитку психологічні та моральні детермінанти спілкування взаємопов'язані настільки тісно, що можуть розглядатися як єдина інтегративна

система внутрішнього регулювання комунікативної поведінки [5].

Психологічні чинники, що зумовлюють ефективність комунікації, охоплюють не лише базові якості, як-от емпатія чи соціальна чутливість, а й більш складні когнітивно-емоційні конструкції – здатність до рефлексії, емоційну саморегуляцію, гнучкість у міжособистісному контакті. Емпатія, як здатність до емоційного розуміння та прийняття іншого, є критично важливою у контексті побудови довірливих відносин. Рефлексивність забезпечує не лише самоусвідомлення у комунікації, а й можливість бачити себе в очах співрозмовника, аналізувати контекст, переглядати власні позиції, визнавати обмеженість свого бачення. У цьому сенсі, як зазначає Р.В. Павелків, саме здатність до моральної рефлексії – усвідомленого оцінювання власної поведінки з позиції етичних норм – дозволяє індивіду не лише ефективно взаємодіяти, а й уникати морально неприйнятних форм впливу, таких як маніпуляція чи агресія. Ці психологічні якості утворюють внутрішню основу для конструктивної, стійкої, етично вмотивованої комунікації [3].

Моральна свідомість у структурі спілкування виконує функцію внутрішнього нормативного орієнтира, що задає межі припустимого, формує критерії доречності, прийнятності й етичної виправданості комунікативних дій. У моделі, запропонованій К. Василець, моральна свідомість охоплює когнітивний, афективний і поведінковий компоненти, що разом утворюють функціональну єдність: від уявлень про моральні норми – до емоційного прийняття моральних цінностей – і до їх реалізації в реальній поведінці. Цей зв'язок має безпосередній вплив на якість міжособистісної взаємодії: якщо на когнітивному рівні особистість усвідомлює цінність щирості й поваги, а на емоційному – співпереживає іншим, то поведінково вона утримується від агресії, неетичних методів впливу, стереотипного осуду. У таких випадках спілкування набуває гуманістичного характеру й перетворюється на простір взаємного визнання та підтримки [1].

Ці аспекти набувають особливого значення у сучасному соціальному

контексті, де комунікація дедалі частіше відбувається у просторі невизначеності, емоційної насиченості, конфліктності. Воєнна реальність, масова травматизація, інформаційне перенасичення створюють додаткове навантаження на особистісні регулятори поведінки. У таких умовах знижується стійкість до фрустрації, загострюється чутливість до тригерних сигналів, збільшується ризик імпульсивної, емоційно нестриманої, а подеколи і деструктивної комунікації. Саме тут моральна свідомість – як внутрішня система регуляції – може виконувати компенсаторну функцію, утримуючи особистість у рамках відповідальності, стриманості, конструктивного діалогу навіть за умов зовнішньої напруги. Відповідно, ефективне спілкування набуває статусу не лише навички, а психоетичної компетентності – здатності залишатися морально цілісним у процесі міжособистісної взаємодії.

Висновки. Аналіз психологічних і моральних детермінант ефективного спілкування дозволяє стверджувати, що комунікативна взаємодія є не лише функціональним інструментом, а внутрішньо структурованим актом, в якому виявляється рівень особистісної інтеграції. Емпатійність, рефлексивність, емоційна стабільність як психологічні характеристики набувають значення тільки в тій мірі, в якій вони включені в етичний контекст – у здатність до моральної регуляції, відповідальності, етичного бачення Іншого. Спілкування, таким чином, не зводиться до передачі змісту – воно відображає спосіб буття людини в соціумі, її ціннісні орієнтири, її вибір щодо того, якою вона хоче бути у стосунках із іншими.

Уміння комунікувати стає ознакою не лише соціальної адаптованості, а й моральної зрілості. В епоху підвищеної соціальної турбулентності, поляризації поглядів та інформаційних деформацій, саме морально вмотивоване спілкування виконує стабілізуючу функцію – воно здатне відновлювати довіру, підтримувати діалогічність, створювати умови для співіснування різних позицій без руйнування зв'язку між людьми. Це вимагає переосмислення освітніх і виховних практик: акцент має зміститися з формального навчання комунікативних технік на

формування особистості, здатної до морального мислення, до виявлення емпатії як етичного вибору, до діалогу як способу моральної присутності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Василюк К. В. Особливості моральної свідомості особистості: теоретична модель. *Психологія і особистість : наук. журнал*. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Київ; Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. Вип. 1 (21). С. 21-33.
2. Некіз Т.А. Емпіричне дослідження здійснення морального вибору молоді в умовах війни в Україні. *Наукові перспективи*. № 8 (38). Київ, 2023. С. 690 – 701.
3. Павелків Р. В. Психологічні особливості та детермінанти морального розвитку особистості у дитячому віці. *Інноватика у вихованні*. 2018. Вип. 7(1). С. 6-17.
4. Павелків Р.В. Рефлексія як психологічний механізм моральної саморегуляції поведінки особистості. *Психологія: реальність і перспективи : зб. наук. пр. / М-во освіти і науки України, Рівнен. держ. гуманіт. ун-т. ; упоряд.: Р. В. Павелків, Н. В. Корчакова ; редкол. : Р.В.Павелків, Н.В.Корчакова, В.І.Безлюдна*. Рівне, 2018. Вип. 11. С. 5-10.
5. Павленко Т. В. Основні психологічні підходи визначення поняття “комунікація”. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка*. Том. IX, Загальна психологія. Етнічна психологія. Історична психологія. Вип. 9, 2016. С.368-376.

ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ ЯК НЕГАТИВНОГО ЯВИЩА СЬОГОДЕННЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Єфименко А. Р.,

Полтавський національний педагогічний університет

імені В. Г. Короленка

artem.yefymenko03@gmail.com

Науковий керівник – С. П. Яланська.